

Czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film samouczek](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Krzysztof Pomian, *Sztuka filozofowania polega na tym, by dziwić się rzeczom zwykłym*, [w:] Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 29.
- Źródło: Barbara Skarga, Cezary Wodziński, *Filozofia jest problematyzowaniem świata*, [w:] Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 50–51.

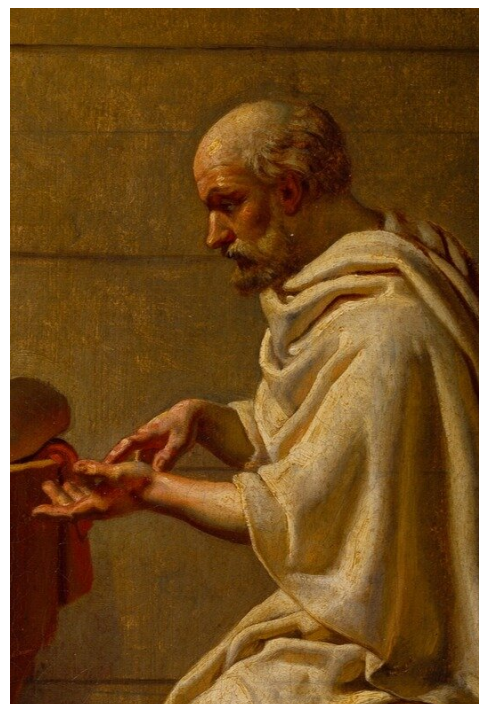
- Źródło: Martin Heidegger, *Co to jest filozofia?*, „Heidegger dzisiaj, Aletheia” 1990, nr 1(4), s. 45–47.
- Źródło: Peter M. S. Hacker, *Metafizyka jako cień gramatyki*, [w:] *Metafizyka jako cień gramatyki. Późna filozofia Ludwiga Wittgensteina*, red. Adam Chmielewski, Andrzej Orzechowski, tłum. Andrzej Orzechowski, Wrocław 1996, s. 69–70.
- Źródło: Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 40.
- Źródło: Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 22.

Czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym?

Pytania filozoficzne mają określone reguły i wymagają precyzji.

Źródło: Michael Pardo, dostępny w internecie: Flickr, licencja: CC BY 2.0.

Grecki filozof **Sokrates** słynął z tego, że spacerował po Atenach i zadawał ich mieszkańcom pytania. Jak dobrze postępować? Co to jest piękno? O kim możemy powiedzieć, że jest dobrym człowiekiem? Początkowo wszyscy brali go za osobę niespełna rozumu – pytał przecież o sprawy, które dla każdego dojrzałego człowieka są jasne i oczywiste. Ale za pomocą pytań Sokrates pokazywał swoim rozmówcom, że chociaż wydaje im się, że wiedzą, czym jest dobro i piękno, tak naprawdę nawet nie zaczęli się nad tym zastanawiać. Ale jak ustalić, czym jest dobro? To podstawowa trudność filozofowania – w przeciwieństwie do

Sokrates rozmawiający ze swoim uczniem Alcibiadesem, fragment dzieła C.W. Eckersberga Sokrates i Alcibiades (1813-16)

nauki nie opiera się ono na eksperymentach, ankietach czy wykopaliskach. Ogranicza się do myślenia – kiedy uda się nam postawić dobre pytanie, to znaczy, że zaczęliśmy już filozofować. Żeby zobaczyć, na czym polega ten szczególny sposób myślenia, przeanalizujesz, czym różni się on od myślenia potocznego, dogmatycznego i naukowego.

Twoje cele

- Odróżnisz myślenie filozoficzne od myślenia potocznego, dogmatycznego i naukowego.
- Określisz cechy pytania filozoficznego.
- Skonstruujesz pytanie filozoficzne w oparciu o własne obserwacje.

Przeczytaj

Zdziwienie

Filozofowie zazwyczaj zgadzają się, że [filozofia](#) jest sztuką zadawania pytań i że pytania są w niej ważniejsze od odpowiedzi. Ale jak w ogóle zacząć filozofować – postawić pierwsze pytanie, które będzie pytaniem filozoficznym? Platon i Arystoteles twierdzili, że początkiem filozofii jest **zdziwienie**. Wszyscy znamy ten stan, bo każdy się przecież czemuś dziwił. Zdziwienie przychodzi, a potem mija. Ale nie w filozofii. Wyjaśnia to wybitny niemiecki filozof, Martin Heidegger:

” Martin Heidegger

Co to jest filozofia?

Myślelibyśmy zgoła powierzchownie [...], gdybyśmy chcieli sądzić, że Platon i Arystoteles skonstatowali [...] tylko, że zdziwienie jest przyczyną filozofowania. Gdyby tak sądzili, oznaczałoby, iż kiedyś ludzi zdziwiło coś, mianowicie byt, to, że jest i czym on jest. Pobudzeni zaś tym zdziwieniem zaczęli filozofować. Gdy tylko filozofia ruszyła z miejsca, zdziwienie w sensie impulsu było już zbyteczne, tak że zanikło. Bo też mogło zaniknąć, jeśli było tylko impulsem. A jednak [...], zdziwienie przenika każdy krok filozofii.

Źródło: Martin Heidegger, *Co to jest filozofia?*, „Heidegger dzisiaj, Aletheia” 1990, nr 1(4), s. 45–47.

Zdziwienie jest więc początkiem filozofii nie tylko w tym sensie, że się od niego zaczęła, ale również w tym, że jest jej zasadą. Zdziwienie to specyficzna postawa, jaką filozof zajmuje wobec tego, co go otacza. Polega ona na ciągłej gotowości kwestionowania tego, co ludzie odruchowo uznają za słuszne, oczywiste czy naturalne. Skoro coś mogłoby być inne, niż jest, to dlaczego jest właśnie takie, jakie jest, a nie – inne?

Ogólność

Zjawisko halo powstałe na chmurze
cirrocumulus

Źródło: Chrumps, dostępny w internecie:
<http://commons.wikimedia.org>, licencja: CC BY 2.5.

Czy każde pytanie, które powstaje w wyniku zdziwienia, jest pytaniem filozoficznym? Wyobraź sobie, że zabierasz na spacer kogoś, kto od urodzenia nie widzi. Osoba ta prosi cię, żebyś opisał jej świat. Jak to zrobisz? Możesz na przykład powiedzieć jej, że istnieje kilka kolorów – zielony, czerwony, żółty, niebieski, itd. Dodasz, że jest ładna pogoda, więc niebo jest niebieskie, a chmury – białe. Natomiast, kiedy jest brzydka pogoda, chmury są szare, a przed burzą – czarne. „Dobrze”, zapyta wtedy osoba, która ci towarzyszy,

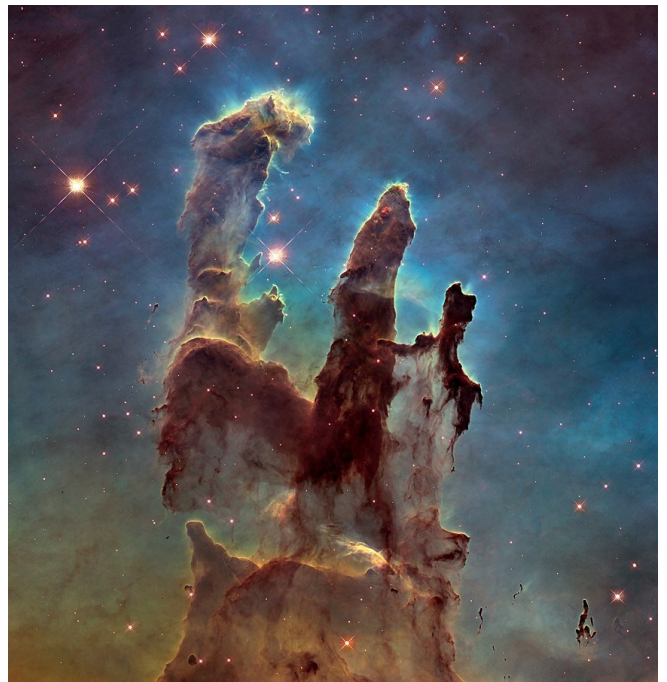
„ale dlaczego mówisz, że chmury są albo białe, albo czarne? Nie mogą być białe i czarne jednocześnie, tak samo, jak ktoś może być inteligentny, ale głupi?”

To ciekawe pytanie, ale czy jest to [pytanie filozoficzne](#)? Zauważ, że dotyczy ono chmur i dwóch barw – czerni i bieli. Nasz problem odnosi się również do innych rzeczy – rzeka nie może być jednocześnie błękitna i szara, a dom – zielony i żółty. Możemy powiedzieć, że dotyczy on wszystkich rzeczy – nie tylko tych, które wymieniliśmy, ale wszystkich, o których możemy pomyśleć. Kiedy filozofowie mówią o rzeczach w ogóle, a nie tej czy innej, konkretnej rzeczy, używają słowa „byt”. Jak widzisz, problem z naszego spaceru nie dotyczy tylko chmur czy rzeki, ale bytu – rzeczy w ogóle. A zatem to, że chmura nie może być jednocześnie czarna i biała, to obserwacja potoczna. Dlaczego rzeczy mogą mieć tę lub inną barwę, a nie mogą mieć dwóch barw jednocześnie? To pytanie filozoficzne. W przeciwieństwie do pytań, które biorą się z myślenia potocznego, pytania filozoficzne są ogólne.

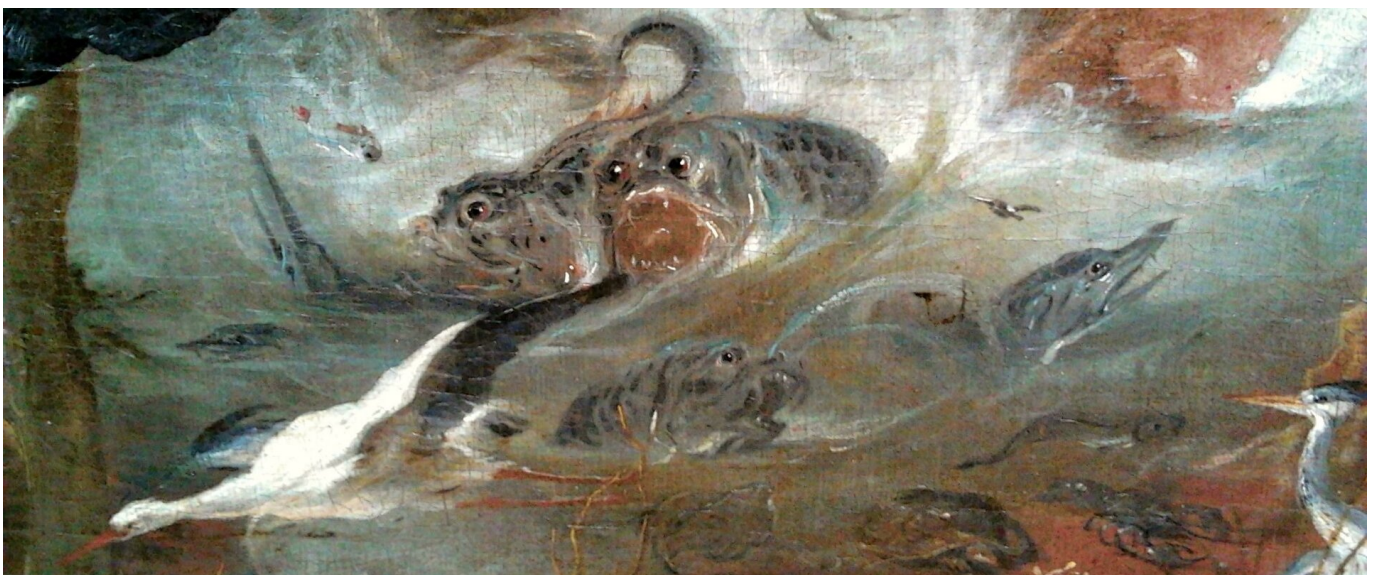
Racjonalność

Zastanówmy się nad takim ogólnym pytaniem: jaki był początek świata? Czy jest to pytanie filozoficzne? Zależy to

również od sposobu, w jaki będziemy na nie odpowiadać. Wyobraźmy sobie, że zadajemy je wyznawcy jakiejś religii i dowiadujemy się, że świat został stworzony przez Boga. To nas jednak nie przekonuje – jak pogodzić takie stwierdzenie z tym, co mówi nauka? Inaczej mówiąc, mamy wątpliwości, a właśnie stosunek do wątpliwości odróżnia myślenie **filozoficzne** od myślenia **dogmatycznego**. Jeśli nasz rozmówca jest dogmatykiem, to zamiast uzasadniać swoje twierdzenia, przyjmuje je na wiarę. Oczywiście dogmatyzm nie dotyczy tylko religii. Jednak tam, gdzie się pojawia, kończy się filozofia. Zamiast przyjmować wyjaśnienia problemów na wiarę, myślenie filozoficzne dąży do uzasadnienia swoich twierdzeń. Opiera się więc nie na wierze lub intuicji, ale na rozumie. Odpowiedź na pytanie o początek świata – tak jak każde inne pytanie filozoficzne – musi być zatem **racjonalna**.

Zdjęcie z teleskopu Hubble'a przedstawiające proces formowania się gwiazd
Źródło: domena publiczna.

Dogmatyk przyjmuje fakty na zasadzie wiary. W ten sposób jest w stanie np. przyjąć bezkrytycznie tezę o stworzeniu świata przez Boga. Ilustracja: fragment obrazu Michaela Willmana, *Stworzenie świata*, 1668.

Źródło: domena publiczna.

Istota rzeczy

Zastanówmy się teraz, jak potraktować taką odpowiedź na pytanie o początek świata: „jego początkiem był Wielki Wybuch. Powstało w ten sposób wszystko, co tworzy nasz Wszechświat”. Jest to przykład myślenia **naukowego**, które – podobnie jak myślenie filozoficzne – jest ogólne i racjonalne. Czym te dwa sposoby myślenia różnią się od siebie? Dla astrofizyka, znaczenie „początku” i „świata” jest jasno zdefiniowane. Wiadomo na przykład, że „świat” to Wszechświat, który składa się z cząstek i fal. Jeśli tylko będziemy umieli przekonująco opowiedzieć, jak potoczył się proces, w wyniku którego wszystkie te cząstki powstały, problem zostanie rozwiązany. Tymczasem w pytaniu filozoficznym najważniejsza jest nie sama odpowiedź – rozwiązanie problemu – ale rozmyślanie nad dokładnym znaczeniem tego, o co pytamy. Jak pisze polski filozof Cezary Wodziński:

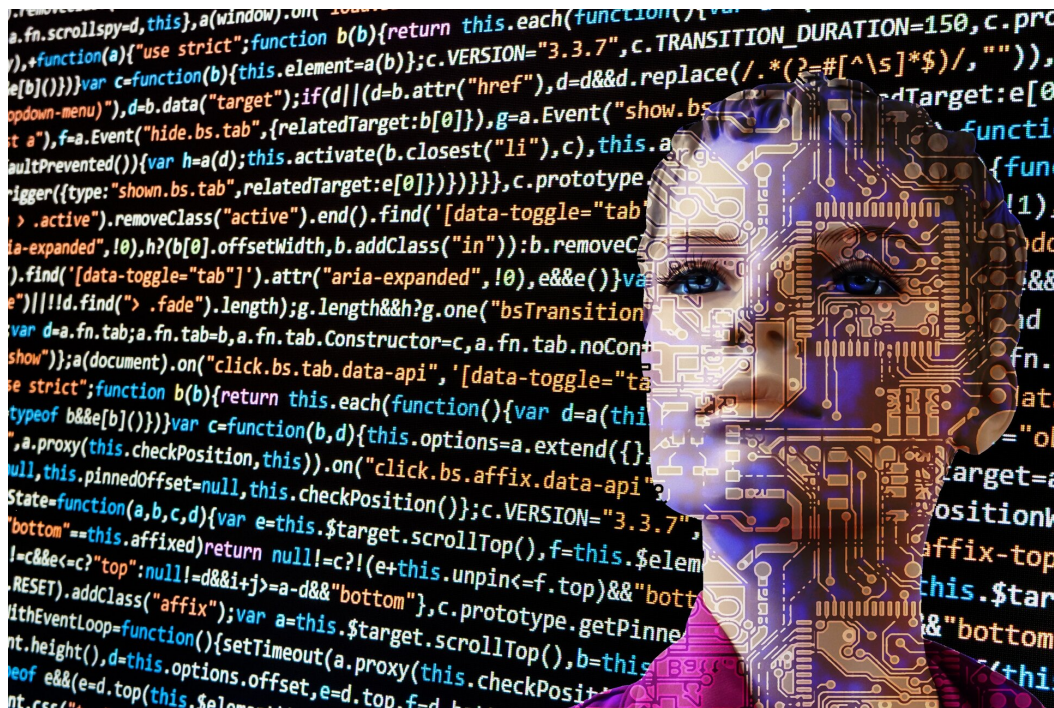
” Cezary Wodziński

Filozofia jako sztuka myślenia

Ostateczną intencją, którą kieruje się każde pytanie filozoficzne, jest sens – sens tego, o co pytanie zapytuje. O co my zapytujemy, zadając to pytanie.

Źródło: Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 40.

Myślenie filozoficzne nie polega więc na rozwiązywaniu konkretnych problemów, ale na ciągłym wracaniu do tych samych, podstawowych kwestii – kim jest człowiek? Jakie jest jego miejsce we Wszechświecie? Czym jest Wszechświat? Jak go poznajemy? W każdym pytaniu filozoficznym pytamy o **istotę rzeczy**, a zatem zastanawiamy się nad sensem podstawowych kategorii filozoficznych.

Niektórzy etycy uważają, że skrzywdzić można tylko świadome istoty – a więc możemy skrzywdzić innego człowieka, zwierzę, ale nie roślinę. Ale czy będziemy mówić o krzywdzie w stosunku do maszyn posiadających sztuczną inteligencję? To tylko jedno z pytań filozoficznych inspirowanych przez rozwój naukowo-technologiczny

Źródło: domena publiczna.

Pomiędzy myśleniem filozoficznym i naukowym istnieją również ważne związki. Pytanie o naturę człowieka zainspirowało nie tylko spekulacje metafizyczne – jako choćby platońską naukę o duszy, ale również badania anatomiczne i zoologiczne prowadzone przez Arystotelesa. Z kolei nauka inspirowała pytania filozoficzne – współczesny rozwój robotyki i sztucznej inteligencji ponownie stawia pytania o granice człowieczeństwa.

Słownik

dogmatyzm

(gr. *dóγμα* – sąd, pogląd) postawa polegająca na przyjmowaniu twierdzeń na wiarę; bezkrytyczny stosunek do wyznawanych tez i negowanie konieczności ich uzasadnienia

filozofia

(gr. *philosophia* – umiłowanie mądrości) ogólna, racjonalna i krytyczna wiedza o wszystkim, co istnieje – przede wszystkim o: istocie i strukturze bytu, sposobach jego poznania, ocenie działań z perspektywy moralnej oraz procesach rozumowania i formułowania sądów oraz ogólna refleksja na temat miejsca człowieka w świecie. Ze względu na znaczenie źródłowe filozofię można rozumieć jako praktykę polegającą na nieustannym dążeniu do prawdy i wiedzy pewnej

istota

(gr. *είδος*, łac. *essentia* – istota, esencja) cechy, własności bytu, które pozwalają go zdefiniować, a więc określają, czym jest

metafizyka

(gr. *ta meta physika* – to, co jest po fizyce) dział filozofii zajmujący się bytem jako takim – jego podstawowymi własnościami, leżącymi u podstaw świata, który jest nam dostępny poprzez doświadczenie zmysłowe

pytanie filozoficzne

pytanie, które jest ogólne i racjonalne, jego źródłem jest zdziwienie, a główną intencją pytanie o sens, czyli istotę rzeczy

racjonalność

(łac. *ratio* – rozum) postawa odrzucająca wszelką wiedzę, która nie poddaje się sprawdzeniu oraz polegająca na uzasadnianiu głoszonych twierdzeń zgodnie z zasadami rozumu

Film samouczek

Polecenie 1

Obejrzyj film, z którego dowiesz się m.in.

- jakie cechy nosi pytanie filozoficzne;
- gdzie szukać problemów, które pomogą ci zadać pytanie filozoficzne;
- jak uogólnić potoczną obserwację;
- jak formułować pytania w sposób, który umożliwi innym ludziom zrozumienie ich oraz racjonalną odpowiedź.

Podczas oglądania zanotuj cztery cechy pytania filozoficznego.

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DdZ8y9Ynp>

Nagranie filmowe dotyczy odpowiedzi na pytanie, czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Do jakiego aspektu myślenia filozoficznego odnosi się poniższy cytat? Opisz, jaka jest jego rola w stawianiu pytań filozoficznych.

” Cezary Wodziński

Filozofia jako sztuka myślenia

Dlaczego by nie postawić znaku zapytania tam, gdzie inni dotąd widzieli kropkę?

Źródło: Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 22.

Ćwiczenie 6

Zanotuj obserwację dotyczącą otaczającego cię świata lub czegoś, co cię spotkało. Następnie przekształć ją na pytanie filozoficzne – tak, by było ono ogólne, racjonalne i dotyczyło istoty rzeczy.

Ćwiczenie 7

Barbara Skarga, Cezary Wodziński, *Filozofia jest problematyzowaniem świata*, w: Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 50–51/

Ćwiczenie 8

Na podstawie powyższego tekstu odpowiedz na pytania:

1. W jaki sposób filozofię i naukę dzieli stosunek do prawdy?
2. Co to znaczy, że teorie naukowe są instrumentalne?
3. Podaj przykład, który potwierdzi twierdzenie, że „hipotezy [naukowe], które się sprawdzają w pewnych ograniczonych systemach, wystarczają nauce”.

Ćwiczenie 9

Zapoznaj się z poniższym fragmentem wypowiedzi filozofa Krzysztofa Pomiana i odpowiedz na pytanie, jaką rolę może pełnić filozofia we współczesnym życiu społecznym. Odwołaj się do własnych doświadczeń, obserwacji, przykładów zaczerpniętych z codzienności i życia społecznego.

” Krzysztof Pomian

Sztuka filozofowania polega na tym, by dziwić się rzeczom zwykłym

Są społeczeństwa, które jak gdyby zabijają zdziwienie, które je tłumią w załączku, dostarczają odpowiedzi przed pytaniami [...]. W takich społeczeństwach filozofia istnieć oczywiście nie może [...]. Filozofia pojawiła się u Greków właśnie dlatego, że było to społeczeństwo demokratyczne, w którym postawa pytajna była postawą więcej niż dopuszczalną. Grecki system instytucji bez mała skłaniał do zajmowania takiej postawy. Ten związek filozofii z demokracją, z otwartą przestrzenią publiczną, na której można wyrażać swoje zdziwienie, zadawać pytania, jest czymś niesłychanie ważnym.

Źródło: Krzysztof Pomian, *Sztuka filozofowania polega na tym, by dziwić się rzeczom zwykłym*, [w:] Cezary Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia*, Warszawa 2000, s. 29.

Dla nauczyciela

Autor: Monika Spławska-Murmyło

Przedmiot: filozofia

Temat: Czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym?

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

5) wskazuje istotne cechy pytań filozoficznych: ogólność (abstrakcyjność), racjonalność, zorientowanie na to, co ostateczne lub najbardziej podstawowe.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje pytania filozoficzne, podając ich najważniejsze cechy: ogólność, racjonalność, orientacja na to, co ostateczne lub podstawowe;

- formułuje pytania o charakterze filozoficznym;
- podaje różnice między myśleniem filozoficznym, potocznym, dogmatycznym i naukowym.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm

Metody i techniki nauczania:

- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- lego logos.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- klocki lego różnych kształtów.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

Tydzień przed lekcją nauczyciel wybiera dwoje uczniów, którzy zaprezentują sylwetkę Sokratesa i jego metody zadawania pytań (majeutycznej). Mają oni przygotować scenkę dramową z wykorzystaniem metody sokratejskiej.

Faza wstępna

1. Nauczyciel podaje temat i cele lekcji oraz wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. Wybrani przed lekcją uczniowie prezentują sylwetkę Sokratesa i jego metodę zadawania pytań (majeutyczną). Nauczyciel upewnia się, czy uczestnicy zajęć zrozumieli, na czym polega mejeutyka.

Faza realizacyjna

1. Praca z treścią e-materiału metodą lego logos. Uczniowie zapoznają się z treścią tekstu bazowego. Następnie, w zależności od liczebności klasy, w 2-4-osobowych grupach układają konstrukcje z klocków lego, odzwierciedlające budowę i znaczenie przeczytanego tekstu. Następnie każda grupa prezentuje swoją konstrukcję, przedstawiając jednocześnie sposób odczytania tekstu.
2. Nauczyciel zapowiada film „Czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym?” Prosi uczniów o zanotowanie podczas oglądania filmu czterech cech oraz kilku przykładów pytań filozoficznych.
3. Praca w parach. Uczniowie formułują pięć przykładów pytań filozoficznych. Następnie prezentują je na forum klasy. Wszyscy oceniają je z perspektywy kryteriów wymienionych w filmie (ich źródłem jest zdziwienie, są ogólne, racjonalne, a ich celem jest zrozumienie istoty rzeczy).
4. Dyskusja nad scenką zaprezentowaną na początku lekcji. Uczniowie oceniają, czy ich kolegom lub koleżankom udało się pokazać proces myślenia filozoficznego.
5. Uczniowie realizują ćwiczenia wyznaczone przez nauczyciela. Wskazana jest zwłaszcza realizacja zadań polegających na odróżnianiu pytań filozoficznych od pytań innego rodzaju.

Faza podsumowująca

Nauczyciel zadanie pytania podsumowujące, np.

- Kto i w jakim momencie stawia pytania filozoficzne?
- Czy trzeba być filozofem, żeby stawiać pytania filozoficzne?
- Jaki cel mają pytania filozoficzne?
- Co musiało się zdarzyć, że człowiek zaczął zadawać pytania na tyle ogólne i racjonalne, że narodziła się filozofia?

Zadanie domowe

Przez tydzień prowadź w zeszycie obserwacje dotyczące świata, codzienności, relacji między ludźmi, wszystkiego, co cię otacza. Po tygodniu ułóż na ich podstawie pytania filozoficzne.

Materiały pomocnicze

Jorgen Gaare, Oystein Sjaastad, *Pippi i Sokrates. Filozoficzne wędrowki po świecie* Astrid Lindgren, Warszawa 2002.

Peter Handke, *Kiedy dziecko było dzieckiem* (utwór poetycki).

Michael S. Prtichard, *O stawaniu się podmiotem moralnym. Od Arystotelesa do Harrego Stottelmeiera*, tłum. Anna Łagodźka, [w:] „Etyka” 1993, nr 26, s. 145-153.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Nauczyciel może przeprowadzić lekcję odwróconą i polecić uczniom zapoznanie się z multimedium bazowym (filmem) przed zajęciami. Uczniowie przygotowują wcześniej przykłady pytań filozoficznych i podczas pracy w grupach omawiają ich poprawność oraz próbują na nie odpowiedzieć (filozofują).